Spolu se změnou politického režimu nastala po sametové revoluci i změna organizace výkonu povolání architekta/ architektky. Konec svazu československých architektů a začátek demokraticky zřízené stavovské organizace – komory architektů s sebou přinesl neopakovatelnou příležitost pro redefinovaní fungovaní profese architekta / architektky. Ideály tehdejší generace architektů / architektek, ať už nastupujících nebo již praktikujících, byly částečně přeneseny do podoby této organizace. Jak se proměnily s odstupem více než 30 let od 1. valné hromady jejich ideály, jak se proměnila samotná organizace a jaké jsou podobenství současné nastupující generace volající po změně ve fungovaní, to jsou cíle článku.

Dnes již uběhlo více než 30 let od 1. valné hromady obce architektů konané 17. 12. 1989 na půdě Průmyslového (Sjezdového) paláce v Praze. Na tomto zasedání byl rozpuštěn dosavadní Svaz českých architektů (SČA) a ustanovena Obec architektů (OA), která vedla později ke vzniku České komory architektů (ČKA), a to zákonem č. 360/1992 Sb. o výkonu povolání autorizovaných architektů a o výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě. (Česko, 1992) Příspěvek dále analyzuje současný stav po více než 28 letech od vzniku ČKA v kontextu dynamicky se rozvíjejícího světa. Jaké jsou tendence současné nastupující generace architektů vyrůstajících v demokratické společnosti s ohledem na výkon povolání architekta 21. století.

Teoretická východiska

„Doba, která právě končí a která po čtyři desetiletí deformovala naše životy, otiskla bohužel svůj obraz i do tváře naší krajiny, našich měst, obcí a domů. V této době, kdy se vrací tvář lidem a společnosti, chceme my architekti vrátit tvář také prostředí, v němž žijeme, chceme obnovit dobrou architekturu jako projev dobrých vztahů společnosti k vlastní historii, přírodě a světu.“ Tímto příspěvkem zahájila Alena Šrámková svůj proslov na 1. valné hromadě OA. (Šrámková, 1990)

S přerodem nedemokraticky řízené společnosti v demokratickou se naskytla architektům stejně jako dalším profesím jedinečná příležitost znovu ustanovit nejen právní, ale také etický a profesní vztah své vlastní práce. Určité tendence ve změně role architekta probíhaly v malé míře i v 80. letech 20. století. Na příkladu Brna lze mluvit o spolku Obecní dům a jeho tehdejších členů, jak později popsal prof. I. Ruller: „Když jsem je v sedmdesátých a osmdesátých letech poznával, byli to ještě študáci, ale ne moji, protože já tenkrát nesměl přednášet. Ale moc dobře jsem už věděl, že jsou to potencionální buřiči, žádná oportunistická mládež, nýbrž nonkonformisti.“ Generace architektů A. Buriana, P. Hrůši, G. Křivinky, P. Pelčáka, T. Rusína, I. Wahli a dalších v Brně iniciovala například paralelní přednášky k výuce na tehdejší fakultě architektury. (Kratochvil, 2008) Tito architekti potažmo celek Obecního domu je jednou ze zkoumaných skupin aktérů následující disertační práce. Stejně jako například skupiny Zlatí orli, Středotlací či Vespa.

Obec architektů zpočátku své existence informovala o situaci, valných hromadách, připravovala legislativu a také samotný vznik komory. Návrh zákona na vznik komory, potažmo vzniku profese architekta (do roku 1989 jen projektant) iniciovala obec hned na začátku roku 1990. Na samotné první valné hromadě se tenkrát sešlo téměř 2000 architektů, kteří měli potřebu řešit změnu své profese.

Jak informovala OA ve svém prvním informačním servisu ohledně vzniku komory, ta by měla být profesní institucí / s možnou odborovou a sociální funkcí / nejen kontrolující dodržování stavovských povinností, ale i hájící stavovská práva architektů vůči státu a obchodním partnerům a dodržování profesní etiky ve vztazích mezi jednotlivými jejími členy. (OA, 1990) O tom mluví jeden z pozdějších iniciátorů zákona 360/1992 Martin Peterka v rozhovoru k 25 letému výročí tohoto zákona v bulletinu ČKA. M. Peterka: „Na počátku se vějíř možností nastavení fungování profese rozevíral v celé své šíři, od volného, téměř neregulovaného systému (britského) po ten nejpřísnější (americký). Nemluvě o tehdejším španělském systému, který byl de facto monopolní. Liberální nadšení navozovalo u některých lidí představu, že regulace není nutná a profese se má vyvinout na trhu. K tomu jsme znali další evropské vzory a samozřejmě vzor americký, kde je přístup do profese nejtěžší. Nejvíce jsme se ale nakonec inspirovali legislativou německých spolkových zemí, ke které má český právní systém historicky nejblíž.“ (Peterka, 2017)

OA ve svém informačním servisu následně představovala různé příklady fungování architektů v zahraniční. Například ve Španělsku nebo ve Francii. (OA, 1990) Na těchto příkladech architekty informovali o vztahu profese ke společnosti, legislativním rámci nebo etických principech povolání architekta v daných zemích. Všechny tyto kroky později vedly ke vzniku samotného zákona 360/1992 schváleného 7. května roku 1992. Tím vznikla pro architekty a samotnou českou architekturu tolik potřebná profesní organizace jakožto právní subjekt.

Komora se stala vyústěním a zhmotněním ideálu tehdejšího převládajícího architektonického diskurzu. Což se ovšem nedá pokládat za naprostý ideál, ke kterému směřovaly všechny hlasy tehdejší diskuze. Ihned po opadnutí euforie se změny se začaly ozývat kritické hlasy na malou míru diskuze či neinformovanost kroků rady OA. Jak píše Alexander Skalický: Nedělám si iluze o kolegiálních vztazích a o morálce architektů, která by vzdorovala komercializaci. Mám pocit, že je to věc osobního charakteru každého architekta a na něj OA svou sebečitelnější koncepcí nemá vliv. Tento rozpor mezi individualismem a obecním blahem však provází českou architekturu nejen doby tehdejší, naopak přetrvává do dnešních dnů, jako jeden z nevyřešených pozůstatků 90. let minulého století (nejen) v architektuře.

Jak je patrné z organizační struktury a činnosti ČKA, komora se zaměřuje i v současnosti na tvorbu legislativy, stanov, regulací, a hlavně se stará o autorizaci nových členů ČKA. Z toho vyplývá její snaha o změnu stavu české architektury převážně legislativním rámcem, než ideovou a koncepční snahou o evoluci architektury a povolání architekta. V tom je vidět rozdíl mezi ideály první valné hromady OA a současným fungování ČKA.

Současná generace

Na příkladu současného vztahu ČKA k podmínkám mladých architektů vyplouvá na povrch možný vztah této organizace k architektuře a architektům. Architektura se ve výrocích současného předsedy stane pro mladé architekty z nastupující generace (finančně) zajímavou, jen když se začnou snažit, budou šikovní a dostanou kulaté razítko. Tím si zabezpečí přísun zakázek. Komora dle předsedy není ani odborová organizace, zabezpečovací ústav, ani úřad práce. „V současné době řešíme rekodifikaci stavebního práva. Forma zaměstnávání architektů teď rozhodně není tím nejpalčivějším problémem. V tomto okamžiku není síla a kapacita se tím zabývat“. (Svobodová, 2019) Tento článek měl později za následek kritiku z řad mladých architektů a architektek, který vyústil později v samostatné číslo časopisu ERA 21. V tomto čísle jsou například otištěny výsledky průzkumu pracovních podmínek mladých architektů a architektek (Lokšová, Pomyjová, 2020), kde se téma autorizace také zmiňuje jako možná cesta ven z kolotoče práce ve špatných platových podmínkách. A jedná se u velké většiny respondentů o cíl svého snažení a strpení těchto podmínek. Nelze tvrdit, že ideálem architektury je finanční ohodnocení, ale v současném tržním hospodářství je to jeden z hlavních aspektů fungování profese na rozdíl od doby před rokem 1989.

Toto snažení vyústilo i v akci ČKA v podobě dvou debat u kulatého stolu s arch. Kopečkem (ČKA) za zavřenými dveřmi komory v Praze. Závěrem druhé debaty, které jsem se osobně zúčastnil, bylo například i to, že komora dle slov Kopečka zaštiťuje a reprezentuje pouze názory autorizovaných architektů. Tudíž přesněji dnes 5017 registrovaných členů, z toho aktivních něco přes 4tisíce. Nejedná se o organizaci, která by zastupovala všechny architekty nebo obor ve své podstatě. Což je možné chápat jako určité nenaplnění ideálů první valné hromady OA, nebo těch, kteří se na přípravě vzniku komory podíleli a investovali do jejího vzniku tolik potřebnou energii.
Současná nastupující generace však reaguje svou vlastní cestou, ze stejných motivací jako předešlá. Tentokrát se jí však nenaskytly stejné podmínky a příležitost jako při změně režimu, proto se nástrojem stávají spíše možnosti aplikace architektury mimo rámec klasického chápání role architekta. Příkladem jsou architekti, kteří hledají svoje uplatnění na širokém poli architektury, například v tvorbě instalací, designu oblečení nebo doplňků, grafiky, výroby nábytků či šperků.

Závěr

Z celkového legislativního rámce, regulací profese či udělování autorizací možná ve výsledku komora upustila od prvotní ideové a koncepční potřeby svého vzniku. Současná společnost stojící na prahu globálních krizí, ať již ekologických nebo v současnosti epidemiologických, vyžaduje flexibilitu všech profesí a možnost evoluce nekoncipované pouze naplňováním legislativního rámce věci. Stejně jako se profese architekta s novou generací vyvíjí po obsahové stránce, je nutná i stejná míra vývoje koncepce role architekta po ideové stránce.
Návrat k prvotním ideálům OA, či vytvoření platformy, s kterou by se ztotožnila nastupující generace architektů, by jistě také pomohla celé profesi. Komora dle svého samotného určení a fungování tuto funkci neplní a ani plnit neplánuje.

1989

obr.1

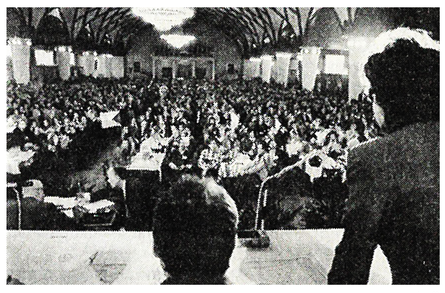

obr.2

obr.3

obr.4

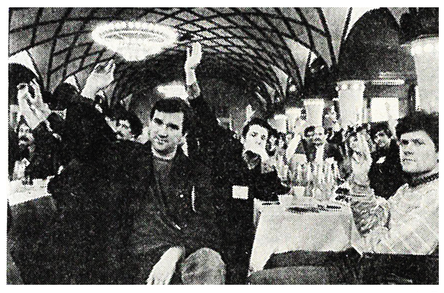

obr.5

1990

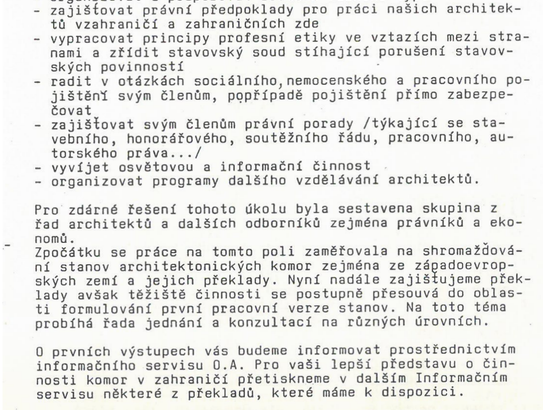

KOMORA

Jak zaznělo na 1. valné hromadě jedním z nejdůležitějších úkolů nově ustanovené Obce architektů je příprava stanov komory sdružující architekty Čech a Moravy,její ustavení a zahájení činnosti ještě v tomto roce.

Komora by měla být profesní institucí / s možnou odborovou a sociální funkcí / nejen kontrolující dodržování stavovských povinností, ale i hájící stavovská práva architektů vůči státu a obchodním partnerům a dodržování profesní etiky ve vztazích mezi jednotlivými jejími členy.
Konkrétně by komora mohla :
- vypracovávat stanoviska, doporučení, posuzovat nebo přímo podávat návrhy na změny v zákonech souvisejících s naší profesí /stavební řád, normy, předpisy,vyhlášky/
- být partnerem státních orgánů v oblasti stavebnictví a architektury t.z.n. při vypracování odborných posudků od roviny místní až k rovině celostátních koncepcí v oblasti architektury a urbanismu
- být jedním že spolurozhodujících nebo přímo rozhodovat o vytváření honorářového řádu, podle něhož by se oceňovala práce architekta / např.stanovení minimálních cen za projektové práce/
- vydávat projektová oprávění !!!
- organizovat a podporovat soutěže různého typu
- zajišťovat právní předpoklady pro práci našich architektů vzahraničí a zahraničních zde
- vypracovat principy profesní etiky ve vztazích mezi stranami a zřídit stavovský soud stíhající porušení stavovských povinností
- radit v otázkách sociálního,nemocenského a pracovního pojištění svým členům, popřípadě pojištění přímo zabezpečovat
- zajišťovat svým členům právní porady /týkající se stavebního, honorářového, soutěžního řádu, pracovního, autorského práva.../
- vyvíjet osvětovou a informační činnost
- organizovat programy dalšího vzdělávání architektů.

Pro zdárné řešení tohoto úkolu byla sestavena skupina z řad architektů a dalších odborníků zejména právníků a ekonomů.
Zpočátku se práce na tomto poli zaměřovala na shromažďování stanov architektonických komor zejména ze západoevropských zemí a jejich překlady. Nyní nadále zajišťujeme překlady avšak těžiště činnosti se postupně přesouvá do oblasti formulování první pracovní verze stanov. Na toto téma probíhá řada jednání a konzultací na různých úrovních.

O prvních výstupech vás budeme informovat prostřednictvím informačního servisu O.A. Pro vaši lepší představu o činnosti komor v zahraničí přetiskneme v dalším Informačním servisu některé z překladů, které máme k dispozici.

obr.6

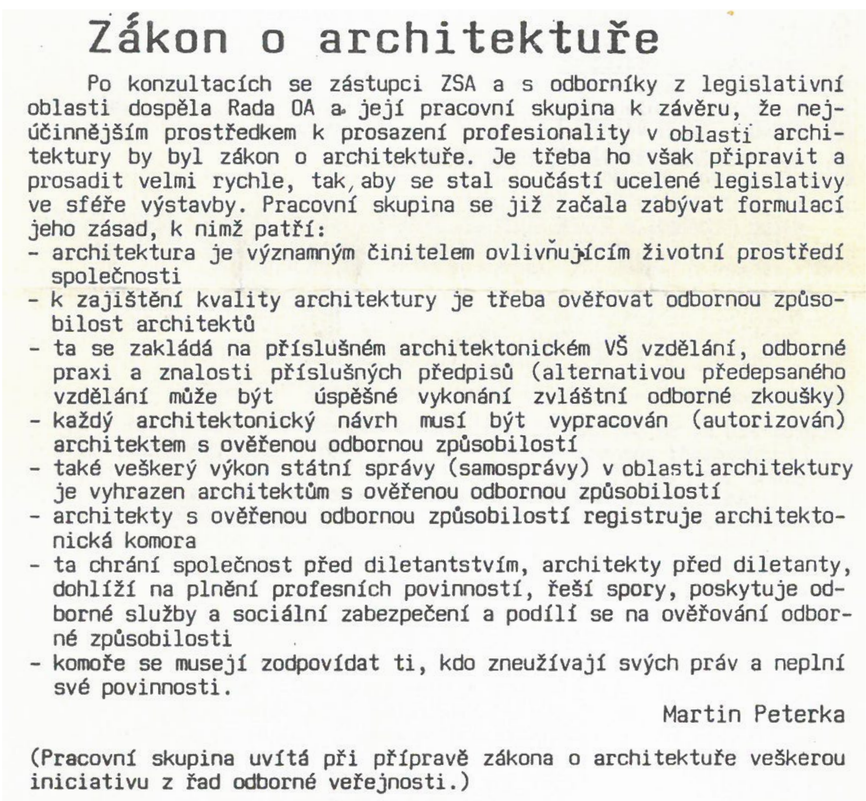

Zákon o architektuře

Po konzultacích se zástupci ZSA a s odborníky z legislativní oblasti dospěla Rada OA a její pracovní skupina k závěru, že nejúčinnějším prostředkem k prosazení profesionality v oblasti architektury by byl zákon o architektuře. Je třeba ho však připravit a prosadit velmi rychle, tak, aby se stal součástí ucelené legislativy ve sféře výstavby. Pracovní skupina se již začala zabývat formulací jeho zásad, k nimž patří:
- architektura je významným činitelem ovlivňujícím životní prostředí společnosti
- k zajištění kvality architektury je třeba ověřovat odbornou způsobilost architektů
- ta se zakládá na příslušném architektonickém VŠ vzdělání, odborné praxi a znalosti příslušných předpisů (alternativou předepsaného vzdělání může být úspěšné vykonání zvláštní odborné zkoušky)
- každý architektonický návrh musí být vypracován (autorizován) architektem s ověřenou odbornou způsobilostí
- také veškerý výkon státní správy (samosprávy) v oblasti architektury je vyhrazen architektům s ověřenou odbornou způsobilostí
- architekty s ověřenou odbornou způsobilostí registruje architektonická komora
- ta chrání společnost před diletantstvím, architekty před diletanty, dohlíží na plnění profesních povinností, řeší spory, poskytuje odborné služby a sociální zabezpečení a podílí se na ověřování odborné způsobilosti
- komoře se musejí zodpovídat ti, kdo zneužívají svých práv a neplní své povinnosti.

Martin Peterka

(Pracovní skupina uvítá při přípravě zákona o architektuře veškerou iniciativu z řad odborné veřejnosti.)

obr.7

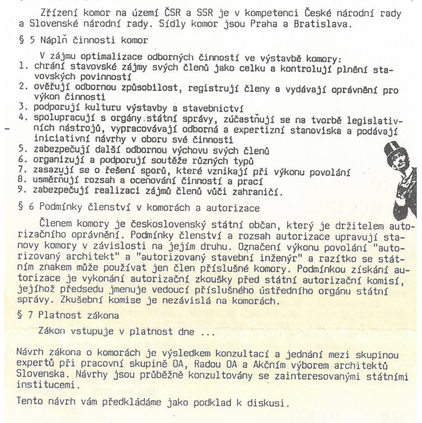

NÁVRH ZÁKONA O KOMORÁCH

§ 1 Úvodní ustanovení

V zájmu trvalého zabezpečení a kvality přípravy a uskutečňování výstavby, estetického ztvárnění děl, ochrany životního prostředí, se zřizují komory jako zákonné stavovské zastoupení architektů a stavebních inženýrů v ČSR a SSR. Komory se podílejí na výkonu státní správy ve smyslu delegované kompetence na úseku urbanismu, architektury a projektové a inženýrské činnosti ve výstavbě.

§ 2 Zásady činnosti komor

Komory vyvíjejí svoji činnost na území republik v mezích zákona o státním podniku, zákona o individuálním podnikání fyzických osob, zákona o bytovém spotřebním a výrobním družstevnictví, zákona o územním plánování a stavebním řádu a zákona o architektuře. Jsou samostatnými právnickými osobami, způsobilými vystupovat v administrativních i hospodářských vztazích a přebírají na sebe povinnosti Živnostenského úřadu pro podnikání v oblasti územního plánování, navrhování, projektování a inženýrské činnosti ve výstavbě. Komory svoji činnost vyvíjejí nezávisle na státních orgánech. Hospodaří podle principu samofinancování za účasti subjektu podnikání a částečně i státního rozpočtu. Zásady vnitřní organizace a vztahů určují stanovy komor. Ve všech činnostech komory uplatňují stavovská práva a povinnosti svých členů. Vybrané odborné činnosti ve výstavbě mohou na území ČSSR vykonávat jen členové komory.

§ 3 Druhy komor ve výstavbě

Ve smyslu principu odborného zaměření se zřizují:
a) Komora architektů
b) Komora stavebních inženýrů

§ 4 Zřizování komor

Zřízení komor na území ČSR a SSR je v kompetenci České národní rady a Slovenské národní rady. Sídly komor jsou Praha a Bratislava.

§ 5 Náplň činnosti komor

V zájmu optimalizace odborných činností ve výstavbě komory:
1. chrání stavovské zájmy svých členů jako celku a kontrolují plnění stavovských povinností
2. ověřují odbornou způsobilost, registrují členy a vydávají oprávnění pro výkon činnosti
3. podporují kulturu výstavby a stavebnictví
4. spolupracují s orgány státní správy, zúčastňují se na tvorbě legislativních nástrojů, vypracovávají odborná a expertizní stanoviska a podávají iniciativní návrhy v oboru své činnosti
5. zabezpečují další odbornou výchovu svých členů
6. organizují a podporují soutěže různých typů
7. zasazují se o řešení sporů, které vznikají při výkonu povolání
8. usměrňují rozsah a oceňování činností a prací
9. zabezpečují realizaci zájmů členů vůči zahraničí.

§ 6 Podmínky členství v komorách a autorizace

Členem komory je československý státní občan, který je držitelem autorizačního oprávnění. Podmínky členství a rozsah autorizace upravují stanovy komory v závislosti na jejím druhu. Označení výkonu povolání "autorizovaný architekt" a "autorizovaný stavební inženýr" a razítko se státním znakem může používat jen člen příslušné komory. Podmínkou získání autorizace je vykonání autorizační zkoušky před státní autorizační komisí, jejíhož předsedu jmenuje vedoucí příslušného ústředního orgánu státní správy. Zkušební komise je nezávislá na komorách.

§ 7 Platnost zákona

Zákon vstupuje v platnost dne ...

Návrh zákona o komorách je výsledkem konzultací a jednání mezi skupinou expertů při pracovní skupině OA, Radou OA a Akčním výborem architektů Slovenska. Návrhy jsou průběžně konzultovány se zainteresovanými státními institucemi.

Tento návrh vám předkládáme jako podklad k diskusi.

obr.8

2020

„Není z čeho vypočítávat nebo jak stanovit mzdu tak, aby mladého člověka motivovala a současně mu dala sociální jistoty, což je asi to, po čem mladí volají. My na to můžeme jenom odpovědět – starejte se, snažte se, když budete šikovní, budete mít razítko, práci si obstaráte sami,“ tvrdí Kasl.

1

Česká komora architektů se podle slov svého předsedy pracovními podmínkami, za nichž jsou jejich členové zaměstnáváni nebo zaměstnávají, obecně příliš nezajímá. ***„Komora není ani odborová organizace, zabezpečovací ústav, ani úřad práce. V současné době řešíme rekodifikaci stavebního práva. Forma zaměstnávání architektů teď rozhodně není tím nejpalčivějším problémem. V tomto okamžiku není síla a kapacita se tím zabývat,“*** dodává Kasl.

2

obr.1 Pracovní skupina OA. Komora. Informační servis Obce architektů. 1990, **1**(1), 2
obr.2 Architekt. 1990, **36**(1), 1. ISSN ISSN 0862-7010.
obr.3 Architekt. 1990, **36**(1), 1. ISSN ISSN 0862-7010.
obr.4 Architekt. 1990, **36**(1), 1. ISSN ISSN 0862-7010.
obr.5 Architekt. 1990, **36**(1), 1. ISSN ISSN 0862-7010.
obr.6 Pracovní skupina OA. Komora. Informační servis Obce architektů. 1990, **1**(1), 1
obr.7 Pracovní skupina OA. Komora. Informační servis Obce architektů. 1990, **1**(2), 1
obr.7 Pracovní skupina OA. Komora. Informační servis Obce architektů. 1990, **1**(3), 1
1 SVOBODOVÁ, Eva. Mladí architekti pracují za mizerné peníze bez smlouvy. Jaká je odvrácená strana prestižního oboru? Radio wave [online]. [cit. 2020-09-01]. Dostupné z: https://wave.rozhlas.cz/mladi-architekti-pracuji-za-mizerne-penize-bez-smlouvy-jaka-je-odvracena-strana-8123239
2 Ibdem

Ing. arch. David Helešic: Vznik a vývoj komory architektů a současný potenciál pro generaci nastupujících architektů
školitel: doc. Ing. arch. Karel Hališ, školitel specialista: MArch. Ing. arch. Jan Kristek, Ph.D.

9th ANNUAL CONFERENCE ON ARCHITECTURE AND URBANISM 2020, CONTEMPORARY RESEARCH DESPITE THE CRISIS, FA VUT BRNO